

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Politologica 31 (2023)

ISSN 2081-3333

DOI 10.24917/20813333.31.4

*Kinga Smoleń**

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0003-2564-5190

Ukraina jako strefa wpływów Turcji i Rosji

Wprowadzenie

Niezależnie od specyficznych relacji, jakie łączą Turcję i Rosję – opartych z jednej strony na współzależności, z drugiej na pragmatycznej współpracy – każde z tych państw uznaje Ukrainę za swoją strefę wpływów. Takie postrzeganie terytorium Ukrainy, pomimo zbieżnych w pewnych punktach celów ich polityki, uwidacznia poważne sprzeczności geopolitycznych interesów Turcji i Rosji. Tym samym niemożliwe jest strategiczne partnerstwo pomiędzy tymi podmiotami. Potwierdza to agresja Rosji na Ukrainę. W tych warunkach prowadzona przez Turcję polityka „strategicznej autonomii” stanowi próbę umocnienia jej pozycji międzynarodowej i zachowania możliwości oddziaływania na wydarzenia m.in. w basenie Morza Czarnego. Dla Rosji atak na Ukrainę jest natomiast kluczowym krokiem w kierunku odbudowy imperialnej potęgi i ustanowienia nowego porządku geopolitycznego, w ramach którego Ukraina ma się ostatecznie znaleźć w jej wyłącznej strefie wpływów.

Celem poznawczym publikacji jest analiza Ukrainy jako strefy wpływów Turcji i Rosji. Przeprowadzone opracowanie ma poszerzyć wiedzę na temat Ukrainy jako przestrzeni o znaczeniu geopolitycznym, na temat interesów Turcji i Rosji oraz ich strategii geopolitycznych wobec Ukrainy. W artykule zostaną poddane weryfikacji następujące hipotezy badawcze. Po pierwsze, zarówno dla Turcji, jak i dla Rosji Ukraina stanowi ich strefę wpływów. Dla Turcji geostrategiczne znaczenie Ukrainy warunkowane jest głównie przez jej położenie w regionie Morza Czarnego. Budując silną pozycję na tym obszarze i współpracując z państwami regionu – w tym z Ukrainą – Turcy gwarantują sobie dostęp do geopolitycznie ważnych cieśnin Bosfor i Dardanele. Dla Rosjan natomiast niezależna i współpracująca z zachodnimi strukturami Ukraina

* kinga_smolen@onet.eu

oznacza brak możliwości skutecznej realizacji imperialnej polityki, której głównymi celami są podział Europy na strefy wpływów obowiązujące w czasie zimnej wojny oraz budowa tzw. Wielkiej Rosji. Po drugie, krzyżowanie się na terytorium Ukrainy sprzecznych interesów dwóch istotnych „graczy” geopolitycznych, czyli Turcji i Rosji, w dłuższej perspektywie wyklucza możliwość ich strategicznej współpracy, a także potwierdza znaczenie Ukrainy jako przestrzeni, o którą toczy się geopolityczna rywalizacja pomiędzy powyższymi podmiotami, a w szerszej perspektywie – pomiędzy Rosją i Zachodem.

W publikacji znajdują zastosowanie takie metody i techniki badawcze, jak: analiza czynnikowa – w kontekście rozważań dotyczących uwarunkowań geopolitycznego znaczenia Ukrainy; analiza zawartości dokumentów, która posłuży omówieniu strategii geopolitycznych Turcji i Rosji wobec Ukrainy; analiza stanu literatury i badań, która zostanie wykorzystana w ramach weryfikacji zebranego materiału empirycznego. Mając na uwadze cel poznawczy oraz hipotezy badawcze przyjęte w ramach artykułu, po pierwsze, zostanie ukazane znaczenie geopolityczne Ukrainy, po drugie, zidentyfikowane zostaną interesy Turcji i Rosji w kontekście ich geopolitycznej rywalizacji o wpływy na Ukrainie, po trzecie, zostaną przeanalizowane strategie geopolityczne obu tych państw wobec Ukrainy wraz z procesem ich realizacji.

Diagnoza geopolityczna Ukrainy

Ukraina dysponuje strategicznym położeniem w wymiarze geopolitycznym [Pietraś, Kapuśniak 2007]. Zbigniew Brzeziński uznaje ją za tzw. sworzeń geopolityczny, czyli państwo o krytycznym znaczeniu geopolitycznym w skali światowej, którego istotność nie wynika z jego potęgi czy ambicji, lecz z ważnego położenia geograficznego i skutków jego potencjalnej niestabilności dla zachowań „graczy” geostrategicznych [Brzeziński 1999:41]. Odnosząc się do geograficznego położenia Ukrainy, należy zwrócić uwagę, że do czasu agresji Rosji była ona usytuowana pomiędzy trzema rywalizującymi ze sobą blokami. Zgodnie z tzw. koncepcją trójkąta wpływów, państwo to znajdowało się w geopolitycznym trójkącie wpływów umieszczonym w kolistym polu zewnętrznym (system stosunków międzynarodowych), w którym miało dochodzić do ścierania się interesów trzech podstawowych „graczy” geopolitycznych. W wymiarze globalnym – Stanów Zjednoczonych (USA), w wymiarze regionalnym – Unii Europejskiej (UE), Polski i Litwy (jako składowych wektora europejskiego), a także Rosji. Niniejsi „gracze” funkcjonowali w różnych geopolitycznie przestrzeniach: UE – w europejskiej, USA – w atlantyckiej, Rosja – w euroazjatyckiej [Kozłowska 2007: 223].

Podmioty trójkąta geopolitycznego z jednej strony wykorzystywały Ukrainę do powiększania strefy własnych wpływów, z drugiej traktowały ją jako narzędzie nacisku na pozostałych „graczy”. Jednocześnie miała miejsce stała wzajemna obserwacja i analiza zachowań członków trójkąta, od których uzależniali oni własne działania. Części składowe trójkąta geopolitycznego były grawitacyjnymi centrami, jądrami oddzielnymi od siebie państwem buforowym lub grupą takich państw. W literaturze przedmiotu można się spotkać ze stanowiskiem, że do czasu zbrojnej napaści Rosji na Ukrainę w 2022 roku trójkąt EU–USA–Rosja był trójkątem równowagi i wzajemnego

oddziaływania. Ukraina miała odgrywać w tej konfiguracji rolę państwa neutralizatora, pośrednika pomiędzy spolaryzowanymi „graczami” międzynarodowymi, którzy wykorzystywali zewnętrzną rywalizację do wzmocnienia własnego potencjału. Każdy z biegunów (europejski i amerykański z tendencją do integracji) przyciągał do siebie Ukrainę. Tym samym terytorium Ukrainy stało się przestrzenią interesów trzech „graczy” geopolitycznych [Kozłowska 2007: 223]. Od momentu napaści Rosji na Ukrainę można przyjąć, że Ukraina jest przestrzenią geopolitycznej rywalizacji i zderzania się interesów dwóch bloków: zachodniego na czele z USA, w integracji z UE, i wschodniego (wschodnioazjatyckiego) z Federacją Rosyjską.

Geopolityczny potencjał Ukrainy uwarunkowany jest także przez szereg innych czynników. Należy do nich zaliczyć, po pierwsze, wielkość terytorium. Położona w południowej części Niziny Wschodnioeuropejskiej, nad Morzem Czarnym, Ukraina jest drugim po Federacji Rosyjskiej największym państwem na kontynencie europejskim. Jej powierzchnia wynosi ponad 603 tys. km² [ZPE 2023]. Po drugie, położenie na przecięciu szlaków handlowych państw bałtyckich, śródziemnomorskich, Europy Środkowo-Zachodniej i Azji Środkowej oraz Chin [Kozłowska 2007: 223]. Po trzecie, dostęp do surowców naturalnych i rola, jaką Ukraina odgrywa w ich tranżycie [Kozłowska 2007: 223]. Po czwarte, sprzyjający klimat i żyzne gleby [Kucińska 2021: 104]. Po piąte, dostęp do morza. Po szóste, wielkość populacji. Według informacji Państwowej Służby Statystyki Ukrainy (Derżstatu) w 2019 roku liczba Ukraińców (bez Krymu, z uwzględnieniem obwodów donieckiego i ługańskiego) wynosiła 41,9 mln [Rogoża 2023].

Odnosząc się do wspomnianego dostępu Ukrainy do morza, podkreślić należy istotne geostrategiczne znaczenie regionu Morza Czarnego [Stępniewski 2021: 10–11; Smoleń 2023: 102–103] we współczesnych stosunkach międzynarodowych¹. Dochodzi tutaj bowiem do krzyżowania się przeciwstawnych interesów głównych „graczy” międzynarodowych, co odzwierciedla wyodrębnienie na tym obszarze czterech osi. Pierwsza z nich, tzw. oś energetyczna, łączy Morze Kaspijskie, Morze Czarne i Morze Śródziemne. Na północy przebiega od Ukrainy do Kaukazu Południowego i Azji Środkowej, następnie przechodzi przez Bałkany Zachodnie i Europę Środkowo-Wschodnią. Oś ta na południu rozciąga się od państw śródziemnomorskich, przez Bliski i Środkowy Wschód, do Iraku, Iranu, Afganistanu i Pakistanu. Druga, horyzontalna oś wschód–zachód, związana jest z ideą Wielkiego Jedwabnego Szlaku. Instytucjonalizuje ją Szanghajska Organizacja Współpracy. Trzecia oś, wertykalna północ–południe, łączy Morze Bałtyckie z Czarnym. Czwartą oś tworzą wody Renu, Menu, Dunaju i Morza Czarnego [Stępniewski 2021: 11–12].

¹ W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że basen Morza Czarnego obejmuje: Bułgarię, Mołdawię, Rumunię i Grecję na zachodzie; Ukrainę i Rosję na północy; Gruzję, Armenię i Azerbejdżan na wschodzie; Turcję na południu. Pewne kontrowersje wzbudza zaliczanie do tej strefy państw, które nie mają linii brzegowej nad Morzem Czarnym, takich jak: Armenia, Azerbejdżan, Mołdawia oraz Grecja. O ich przynależności do tego obszaru decyduje bliskość geograficzna, a także powiązania historyczne i kulturowo-cywilizacyjne.

Ukraina jako przestrzeń geopolitycznej rywalizacji Turcji i Rosji

Z powyższych rozważań wynika, że Ukraina stała się obszarem, o który toczy się geopolityczna rywalizacja, jaką należy analizować w dwóch wymiarach. Po pierwsze, jako konfrontację pomiędzy Turcją i Rosją o wpływy w basenie Morza Czarnego. Po drugie, jako światową geopolityczną „grę” pomiędzy Zachodem a Wschodem. W tym kontekście oczywiste jest przywództwo Stanów Zjednoczonych w bloku państw zachodnich, przeciwnym do Federacji Rosyjskiej identyfikowanej z odmienną od zachodniej kulturą strategiczną, wartościami i cywilizacją. Należy podkreślić, że do czasu agresji Rosji na Ukrainę miejsce Turcji w tym wyścigu pozostawało nieoczywiste. Obecnie, niezależnie od prowadzonej przez władze Turcji polityki „strategicznej autonomii” wobec Zachodu i Rosji, coraz więcej czynników decyduje o przynależności i wspólnych interesach tego państwa z zachodnimi partnerami i ich strukturami.

Zabieganie Turcji o wpływy na Ukrainie należy rozpatrywać głównie przez pryzmat geostrategicznego znaczenia Morza Czarnego. Aktywność w jego basenie daje Turkom dostęp do cieśnin Bosfor i Dardanele [Smoleń 2023: 103–104]. Te z kolei gwarantują Turcji kontrolę nad wejściem i wyjściem drogą morską na Morze Czarne. W wymiarze militarnym ten akwen jeszcze za czasów Imperium Otomańskiego stanowił dogodny obszar prowadzenia operacji zbrojnej [Zarychta 2019: 57]. Do czasu agresji Rosji na Ukrainę władze Turcji uznawały Morze Czarne za swoją i Federacji Rosyjskiej wyłączną strefę wpływów. Przez lata odrzucały możliwość pojawienia się w regionie nowych „graczy” (w tym sojusznicznych Stanów Zjednoczonych), którzy mogliby zagrozić pozycji Turcji [Sadowski 2008: 64]. Sprzeciwiały się także rozbudowie mechanizmów współpracy w basenie Morza Czarnego [Smoleń 2020: 115], jednocześnie dążąc do zachowania wyłącznej kontroli nad cieśninami Bosfor i Dardanele [Sadowski 2008: 64].

Stosunek Turków do obecności Rosjan nad Morzem Czarnym zmieniła interwencja zbrojna Rosji w Ukrainie. Władze Turcji – podobnie jak Sojusz Północnoatlantycki – uznały agresywną politykę Rosji w basenie Morza Czarnego za zagrażającą stabilności i bezpieczeństwu. Dlatego też wspólnie z zachodnimi sojusznikami zaangażowały się w inicjatywę mającą na celu ograniczenie zdolności oddziaływania Rosjan w regionie, przy jednoczesnym umacnianiu sił państw położonych nad Morzem Czarnym. Co istotne, agresja Rosji na Ukrainę dodatkowo pogłębiła niepewność Turcji. Turcy obawiają się, że pokonanie Ukrainy będzie oznaczać całkowitą dominację Rosji w basenie Morza Czarnego, co utożsamiają z bezpośrednim zagrożeniem bezpieczeństwa swojego kraju [Wasilewski 2022]. Tym bardziej, że według nich wojna w Ukrainie wpisuje się w szerszy kontekst długotrwałego konfliktu pomiędzy Rosją i Zachodem, który pomimo wielu rozbieżności jest ich sojusznikiem, a Sojusz Północnoatlantycki – gwarantem bezpieczeństwa. Umocniona zwycięstwem z Ukrainą Rosja miałaby również szansę na odzyskanie inicjatywy na obszarach, które od lat znajdują się w optyce zainteresowania Turcji: na Bliskim Wschodzie (głównie w Syrii) i na południowym Kaukazie [Strachota 2022]. Władze Turcji uznają Ukrainę za strategicznego partnera również ze względu na szereg innych powiązań. Łączą ją z tym państwem związki historyczne i kulturowe (poprzez mniejszość Tatarów) [Spancerska 2022], a także

interesy gospodarcze i współpraca w sektorze wojskowo-technicznym oraz kosmicznym. Przed agresją Rosji rozwijana była również dyplomacja publiczna.

Podobnie jak w przypadku Turcji, także dla Rosji Morze Czarne ma geostrategiczne znaczenie. Walka Rosjan o wpływy na Ukrainie ma jednak o wiele szerszy kontekst i wpisuje się w całościową koncepcję polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, podczas gdy dla Turcji stanowi tylko jeden z jej elementów.

Odnosząc się do Morza Czarnego [Smoleń 2023: 103], zaznaczyć należy, że Rosja od wieków uważa je za istotną drogę importu i eksportu towarów, w tym głównie surowców energetycznych. Znaczenie tego akwenu podnosi fakt, że jest on bogaty w nieeksploatowane dotąd złoża gazu ziemnego i ropy naftowej. W wymiarze militarnym Morze Czarne stanowi dla Rosji bufor bezpieczeństwa, który oddziela ją od państw Sojuszu Północnoatlantyckiego [Oleksiejuk 2021]. Po zakończeniu zimnej wojny i po przemianach geopolitycznych w regionie Rosja utraciła znaczne wpływy w basenie Morza Czarnego. W związku z tym od pierwszej dekady XXI wieku podejmuje działania mające na celu ich odbudowę, przy jednoczesnych próbach osłabienia sąsiadów. W tym kontekście za kluczowe należy uznać wojnę w Osetii Południowej w 2008 roku i wsparcie separatystów, a także aneksję Krymu w 2014 roku. Niedługo po zajęciu półwyspu rozpoczęła się jego militaryzacja.

Spośród państw położonych na obszarze dawnego Związku Radzieckiego Ukraina ma dla Rosji kluczowe znaczenie. Z perspektywy geostrategicznej stanowi ona bufor pomiędzy Rosją a Sojuszem Północnoatlantyckim. Istotny jest także potencjał demograficzny i gospodarczy tego państwa. Bez kontroli nad Ukrainą, co należy rozumieć jako zdolność oddziaływania na jej politykę zagraniczną, politykę bezpieczeństwa, a częściowo i politykę wewnętrzną (aby pozostawała zgodna z interesami Federacji Rosyjskiej), Rosja nie ma szans na odbudowanie swojej pozycji i strefy wpływów na obszarze postradzieckim. Co więcej, transformację demokratyczną Ukrainy, a także jej integrację polityczno-gospodarczą z zachodnimi strukturami władze Rosji uznają za poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Niezależna Ukraina ma również stanowić wyzwanie dla stabilności autorytarnego reżimu Władimira Putina [Menkiszak 2021]. Należy podkreślić, że dla Rosji Ukraina jest naturalną częścią jej strefy wpływów, gdyż od XVII wieku pozostawała od niej zależna. W ramach polityki imperialnej Rosjanie kwestionują także odrębność narodu ukraińskiego, postrzegając go jako podgrupę etniczną w ramach rosyjskiej nacji [Jastrzębska 2015: 140–141]. Ze względu na to, że z perspektywy Rosji uzgodniona po zakończeniu zimnej wojny kolektywna architektura bezpieczeństwa w Europie jest niezgodna z jej interesami i wizją porządku międzynarodowego, podejmowane są działania na rzecz jej zmiany [Meister 2023]. W tym kontekście kluczowa pozostaje pozycja Ukrainy. Silna, demokratyczna oraz zintegrowana z Sojuszem Północnoatlantyckim i Unią Europejską Ukraina umacnia postzimnowojenny porządek geopolityczny w regionie i na całym obszarze euroatlantyckim.

Strategie geopolityczne Turcji i Rosji wobec Ukrainy

Turcja i Rosja obrały różne strategie geopolityczne wobec Ukrainy. W znacznej mierze wynika to z odmiennego miejsca i znaczenia, jakie ma to państwo w ich polityce zagranicznej. Sposób postrzegania Ukrainy przez władze Turcji i Rosji związany z ich interesami warunkowany jest przestrzenią geopolityczną, w ramach której funkcjonują oba podmioty. Dla Rosji obszar, na którym usytuowana jest Ukraina, jest kluczowy dla realizacji jej polityki imperialnej i odbudowy pozycji hegemonia w strefie post-radzieckiej. Zintegrowana z zachodnimi strukturami Ukraina według Rosji będzie zagrożać jej bezpieczeństwu. Z kolei dla Turcji – niezależnie od deklaracji strategicznego partnerstwa – rozwój relacji z Ukrainą ma drugorzędne znaczenie. Nabiera on strategicznego charakteru dopiero w kontekście światowej rywalizacji Rosji z Zachodem, szczególnie po jej agresji na Ukrainę, a także w kontekście wpływów Turcji w basenie Morza Czarnego.

1. Strategia geopolityczna Turcji wobec Ukrainy

W oficjalnie obowiązującej koncepcji polityki zagranicznej Republiki Turcji pt. *Strategjik derinlik* (Strategiczna głębia) [Smoleń 2020: 58–59] przyjęto, że nie jest ona państwem peryferyjnym, lecz podmiotem znajdującym się w centrum systemu międzynarodowego [Liszkowska 2022: 246]. Do odgrywania roli państwa centralnego predestynuje Turcję jej położenie geograficzne oraz doświadczenie historyczne. Specyficzne geograficzne położenie (tzw. geograficzna głębia) warunkowane jest przez usytuowanie Turcji pomiędzy Europą i Azją, w pobliżu Afryki oraz w sąsiedztwie newralgicznych regionów świata takich jak: Bałkany, Bliski Wschód, Azja Centralna oraz Kaukaz Południowy. Doświadczenie historyczne (tzw. historyczna głębia) wynika z kolei z dziedzictwa Imperium Osmańskiego [Szymański 2009: 47]. Zgodnie ze strategią tureckiej polityki zagranicznej powyższe atrybuty mają być wykorzystywane przez Turcję do rozwoju relacji bilateralnych i multilateralnych w wymiarze globalnym i regionalnym. Jednocześnie Turcja powinna prezentować zrównoważone podejście do wszystkich regionów oraz aktywnych graczy geopolitycznych. W ten sposób odgrywać będzie rolę mocarstwa regionalnego [Murinson 2006: 951–953].

Narzędziem gwarantującym realizację aktywnej polityki w wymiarze regionalnym ma być *soft power* [zob. Nye 2007], czyli zastąpienie siły dialogiem, współzależnością ekonomiczną oraz reformami politycznymi, gospodarczymi i społecznymi. Równolegle do nich Turcja powinna zrezygnować z ingerencji w sprawy wewnętrzne poszczególnych państw, aby w ten sposób budować poprawne stosunki z sąsiadami zgodnie z zasadą „zero problemów z sąsiadami” [Davutoğlu 2008]. Relacje Turcji z innymi uczestnikami systemu międzynarodowego muszą być oparte na zasadzie „maksimum wzajemnych interesów” [Djavadi 2009]. W efekcie aktywna polityka zagraniczna Turcji, prowadzona z wykorzystaniem różnych form i forów współpracy, ma uczynić z niej potęgę regionalną. Jako ważny podmiot polityczny i aktywny „gracz” Republika Turcji, będąc mediatorem w sporach międzynarodowych, ma gwarantować stabilizację newralgicznych regionów świata [Davutoğlu 2008; Meral, Paris 2010: 75].

Strategia geopolityczna Turcji wobec Ukrainy w dużej mierze wynika z koncepcji polityki zagranicznej tego państwa. Zgodnie z nią w ramach realizacji zasady „maksimum wzajemnych interesów” oraz budowy stosunków regionalnych rządząca Partia Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP) zaangażowała się w rozwój relacji z Ukrainą, co w 2019 roku uzyskało status partnerstwa strategicznego [Liszkowska 2022: 252]. Do czasu inwazji Rosji na Ukrainę władze Turcji stawiały sobie za cel rozwój współpracy z Ukraińcami w obszarach takich jak: handel i gospodarka, projekty infrastrukturalne, wojskowość, przemysł kosmiczny. Po 22 lutego 2022 roku oparły swoją politykę na „strategicznej autonomii”, którą należy utożsamiać z balansowaniem Republiki Turcji pomiędzy Ukrainą a Rosją. Ma to umożliwiać Turkom dialog i mediacje z dwoma skonfliktowanymi stronami przy jednoczesnej ochronie własnych interesów. W działaniach podejmowanych w basenie Morza Czarnego priorytetem było zachowanie przez Turcję i Federację Rosyjską wyłącznych wpływów na tym obszarze.

2. Strategia geopolityczna Rosji wobec Ukrainy

Strategia geopolityczna Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy warunkowana jest przez jej politykę imperialną, a także przez dążenie reżimu Putina do rewizji ukształtowanego po zakończeniu zimnej wojny ładu międzynarodowego [zob. Pietraś 2021: 399–436]. Koncepcja polityki zagranicznej Rosji – niezależnie od jakościowych zmian w systemie międzynarodowym, wzrostu znaczenia ekonomii, procesów transnarodowych i czynnika technologicznego, zachodzących procesów globalizacji [zob. Smoleń, Panas 2021: 51–80] – opiera się na sile militarnej [Stępniewski 2017: 122]. Jej głównym założeniem jest zrobienie z obszaru postradzieckiego wyłącznej strefy wpływów Rosji, co ma się przyczynić do odbudowy hegemonicznej pozycji tego państwa na arenie międzynarodowej. W wymiarze globalnym władze Rosji dążą do osłabienia pozycji Stanów Zjednoczonych i zmiany porządku światowego na wielobiegunowy.

Analizując koncepcję polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, można stwierdzić, że szczególnych cech nabiera ona w odniesieniu do wspomnianego już obszaru byłego Związku Radzieckiego. Część badaczy zwraca uwagę, że doszło nawet do ukształtowania się pewnej doktryny polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Rosji wobec tej przestrzeni [Menkiszak 2014]. Służy ona uzasadnianiu aktywności i dominacji Rosjan w dawnej strefie wpływów Związku Radzieckiego. Kluczowe dla budowania dominującej pozycji Rosji w regionie ma być przywracanie jedności narodu rosyjskiego (szerzej: wspólnoty rosyjskojęzycznej) w ramach bloku integracyjnego (Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej), a nawet organizmu państwowego, który objąłby chociaż część byłego obszaru postradzieckiego [Menkiszak 2014].

Według Marka Menkiszaka za najważniejsze założenia koncepcji polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Rosji wobec obszaru dawnego Związku Radzieckiego należy uznać, po pierwsze, specyficzne postrzeganie świata. Menkiszak wprowadza koncepcję naturalnej wspólnoty cywilizacyjnej, której centrum jest Rosja. Ta wspólnota składa się z koncentrycznych kręgów. Podstawę pierwszego stanowi więź łącząca Rosję z Ukrainą, a w dalszej kolejności z Białorusią. Kluczowym elementem mającym integrować narody z obszaru postradzieckiego i służącym budowie jego wspólnej

tożsamości jest według władz Rosji duchowa i cywilizacyjna wspólnota, określana jako *Russkij Mir* (Rosyjski Świat). Definiuje się ją jako skupioną wokół Rosji wspólnotę ludzi mówiących w języku rosyjskim, identyfikujących się z religią i kulturą prawosławną. Odwołują się oni także do wspólnych wartości, bez względu na obywatelstwo i pochodzenie etniczne [Menkiszak 2014]. Po drugie, istnienie przeciwnika, który podejmuje działania mające powstrzymać powstanie zjednoczonego Rosyjskiego Świata. Ma nim być zepsuty moralnie Zachód ze szczególnym przywódczym udziałem Stanów Zjednoczonych. W ramach antyzachodniej retoryki Stany Zjednoczone oskarżane są przez prezydenta Putina o łamanie prawa międzynarodowego, prowadzenie polityki siły, a także o neokolonializm w zakresie umacniania pozycji hegemonu [Menkiszak 2014].

Badana koncepcja Rosyjskiego Świata i rosyjski neoeurazjatyzm mają wyraźny charakter imperialny [Szabaciuk 2014: 85; Stępniewski 2017: 124]. Konfrontacyjną politykę Rosji potwierdzają także pozostałe zasady doktryny. W tym kontekście wspomnieć należy m.in. o występowaniu Rosji jako gwaranta i obrońcy praw ludności rosyjskojęzycznej za granicą czy też o specyficznym pojmowaniu dobrosąsiedztwa, które jest warunkiem uznania przez Federację Rosyjską niepodległości i integralności terytorialnej państw postradzieckich [Stępniewski 2017: 125]. Niepokoi również możliwość naruszenia przez Rosję zasad prawa międzynarodowego, a także użycia przez nią siły (w tym broni jądrowej) w celu obrony prestiżu międzynarodowego, interesu narodowego, prawdy i sprawiedliwości [Stępniewski 2017: 125].

Opisana doktryna polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej obowiązywała oficjalnie od 30 listopada 2016 roku. Należy jednak podkreślić, że początki jej formułowania sięgają wiele lat wcześniej i są wpisane w specyficzny sposób postrzegania przez Rosjan systemu międzynarodowego oraz globalnej pozycji Rosji. W zaktualizowanej 31 marca 2023 roku koncepcji polityki zagranicznej Rosji dostosowano dotychczasowe założenia do nowych uwarunkowań, głównie do działań zbrojnych Federacji Rosyjskiej w Ukrainie, a także konfrontacyjnej postawy wobec Zachodu. Zostały w niej potwierdzone globalne aspiracje Rosji, które mają być realizowane za pomocą instrumentów ideologicznych i militarnych. Chce ona odgrywać rolę jednego z centrów utrzymujących równowagę międzynarodową, jak za czasów Związku Radzieckiego. Władze Rosji określają Rosję jako potęgę „eurazjatycką i europacyficzną”. W nowej koncepcji po raz pierwszy od lat 90. XX wieku. powraca pojęcie „bliskiej zagranicy”. Rosja zalicza do niej członków Wspólnoty Niepodległych Państw i inne związane z nią kulturą oraz wielowiekową tradycją podmioty. „Bliska zagranica” uznawana jest przez władze Rosji za strefę jej wyłącznych wpływów. Dominacja na tym obszarze jest dla Rosji kluczowa, aby mogła się ona stać jednym z centrów we współczesnym systemie międzynarodowym [Legucka 2023].

Realizacja strategii geopolitycznych Turcji i Rosji wobec Ukrainy

Turcja i Rosja przyjęły odmienne strategie geopolityczne wobec Ukrainy. Turcja postawiła sobie za cel rozwój strategicznego partnerstwa z tym państwem. Z kolei Rosja wybrała politykę presji i zastraszania, a po latach jej niepowodzeń – agresję. Choć

zarówno Turcja, jak i Rosja uznają Ukrainę za swoją strefę wpływów, w związku z czym na jej obszarze dochodzi do ścierania się ich interesów, oba podmioty unikają bezpośredniej konfrontacji i konfliktu. Jest to warunkowane przez specyficzny charakter ich relacji, który można określić jako współzależność. Pomimo wyraźnie różnych interesów, które uniemożliwiają Turcji i Rosji wieloletnią strategiczną kooperację, pragmatyczna współpraca umacnia je międzynarodowo i pozwala realizować cele geopolityczne, gospodarcze i energetyczne [Smoleń 2023: 105].

1. Realizacja strategii geopolitycznej Turcji wobec Ukrainy

Wielowymiarowa współpraca Turcji z Ukrainą uległa wyraźnej intensyfikacji, kiedy w 2019 roku oba państwa połączyło strategiczne partnerstwo [Smoleń 2023: 104–105]. Kluczowe dla relacji tych podmiotów okazało się stanowisko Turcji wobec imperialnej polityki Rosji. Jej przywódcy nie uznali aneksji Krymu i oficjalnie opowiedzieli się za integralnością terytorialną i suwerennością Ukrainy [Bazhenova 2021]. Decyzja Turcji warunkowana była przez czynnik historyczny oraz związki z diasporą Tatałów krymskich. Według raportów Human Rights Watch mniejszość ta jest prześladowana przez władze Krymu za krytykę okupacyjnej polityki Rosji. Władze Turcji aktywnie zaangażowały się we wspieranie diaspory na arenie międzynarodowej. Część analityków wskazuje, że stanowi to element stosowania przez Turcję *soft power* [Liszkowska 2022: 255].

Po agresji Rosji na Ukrainę w 2022 roku, nie chcąc tracić możliwości dialogu politycznego i współpracy z dwoma partnerami, Turcja zdecydowała się na mało konfrontacyjną reakcję. Opowiedziała się za integralnością terytorialną Ukrainy, a jednocześnie apelowała do Ukrainy i Rosji o ponowny dialog bazujący na Porozumieniach mińskich. Prezydent Recep Tayyip Erdoğan zaoferował pośrednictwo w rozmowach pomiędzy skonfliktowanymi stronami [Wasilewski 2022]. Taka reakcja – niezależnie od retorycznego wsparcia Ukrainy – mogła wskazywać, że Turcja zamierza występować w konflikcie jako neutralny aktor, starając się nie antagonizować Rosji i nie ingerować w jej sprawy wewnętrzne [Wasilewski 2022]. Pomimo tego na arenie międzynarodowej (w tym na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych) władze Turcji wyraziły jednak krytyczny stosunek wobec agresji Rosji na Ukrainę, podkreślając, że doszło do złamania zasad prawa międzynarodowego.

Zgodnie z przyjętą strategią Turcja była inicjatorem i gospodarzem rozmów delegacji Ukrainy i Rosji 10 marca [Strachota 2022] i 29 marca 2022 roku [PAP 2022]. Z powodu braku porozumienia w następnych tygodniach prezydent Erdoğan zabiegał o kolejne spotkania skonfliktowanych państw, w tym o rozmowy na najwyższym szczeblu prezydenckim. Ze względu na złożony i newralgiczny charakter negocjacji pod koniec maja 2022 roku Erdoğan wyraził gotowość zorganizowania w Stambule rozmów w szerszym formacie, z udziałem Ukrainy, Rosji i ONZ. Oświadczył także, że w przypadku porozumienia się stron Turcja weźmie udział w ewentualnym mechanizmie monitorowania. Władze Turcji wstrzymały się jednak od głosu, gdy w Radzie Europy zapadła decyzja o zawieszeniu członkostwa Rosji [Stylińska 2022], co wzbudziło kontrowersje wśród państw zachodnich.

Wymownym politycznym gestem poparcia Ukrainy przez Turcję było zamknięcie dla rosyjskich okrętów cieśnin Bosfor i Dardanele. Na początku czerwca 2022 roku Turcja zaangażowała się w rozmowy pomiędzy Ukrainą, ONZ i Rosją, których celem było zawarcie porozumienia w sprawie wznowienia eksportu produktów rolnych – w tym zboża – drogą morską z Odessy. Władze Turcji zaproponowały, że oczyszczą Morze Czarne w pobliżu Odessy z min, a następnie zagwarantują eskortę statkom transportującym towary z Ukrainy. W kolejnych miesiącach wojny Turcja aktywnie uczestniczyła w rozmowach służących przedłużeniu tzw. umowy celnej. Przez cały czas deklaruje także gotowość do mediacji pomiędzy skonfliktowanymi stronami. Atutem Recepta Tayyipa Erdoğan jest pozostawanie w kontakcie zarówno z przywódcami zachodnimi, jak i z prezydentami Ukrainy oraz Federacji Rosyjskiej. Poparcie Turcji nie ogranicza się tylko do struktur państwowych. Na poziomie politycznym wsparła ona autokefalię prawosławnej Cerkwi ukraińskiej [Strachota, Michalski 2022].

Poza działaniami dyplomatyczno-politycznymi w odpowiedzi na agresję Rosji wobec Ukrainy Turcja włączyła się w pomoc militarną dla strategicznego partnera. Szacuje się, że w pierwszych tygodniach wojny przekazała ona Ukraińcom sprzęt wojskowy o wartości 36 mln USD [Kwiatkowska 2022]. Turcy dostarczają Ukraińcom m.in. uzbrojenie podwieszane (lekkie bomby MAM-C i MAM-L) oraz bezzałogowe aparaty latające Bayraktar TB2, przy czym kluczową rolę odgrywają drony². Kolejną płaszczyznę aktywności Turcji stanowi pomoc humanitarna. Według raportu Global Humanitarian Assistance w 2018 roku Turcja była największym donatorem na świecie. Oficjalna pomoc humanitarna tego państwa wynosiła wówczas 8,399 mld USD [Smoleń 2023: 116]. Tylko od początku wybuchu wojny do połowy kwietnia 2022 roku Turcja wysłała na Ukrainę 67 ciężarówek z pomocą humanitarną oraz mobilną ciężarówkę kuchenną. W pomoc Ukraińcom zaangażowały się tureckie gminy, Ministerstwo Zdrowia, turecki Czerwony Półksiężyc, a także osoby prywatne i organizacje pozarządowe [Anadolu Agency 2022]. Pod koniec maja 2022 roku liczba wysłanych transportów wzrosła do 97.

Analizując zaangażowanie Turcji w wielostronną pomoc Ukrainie, należy podkreślić, że właśnie z terytorium Turcji wyruszył pierwszy transport towarów zorganizowany przez Światowy Program Żywnościowy (WFP). Poza żywnością Ukraińcy otrzymali wówczas bony i gotówkę [Sekretarz Generalny ONZ 2022]. Turcja znalazła się także wśród państw, które wspierają inicjatywy Unii Europejskiej. Za pośrednictwem Unijnego Mechanizmu Ochrony Ludności przekazuje ona Ukrainie m.in. zestawy pierwszej pomocy, odzież ochronną, środki odkażające, namioty, sprzęt gaśniczy, agregaty prądotwórcze oraz pompy wodne. W sumie dzięki temu mechanizmowi od początku wojny na Ukrainę trafiło blisko 24 tys. ton pomocy rzeczowej [Smoleń 2023: 117].

Pomoc udzielana napadniętej Ukrainie może stanowić podstawę do jeszcze bliższych relacji Turcji z partnerem, chociaż bez wątplenia stanowi ona element jej „gry” geopolitycznej. We wcześniejszym okresie, kształtując optymalne z perspektywy

² W warunkach konfrontacji z przeciwnikiem, który dysponuje podobnym poziomem technologii oraz stosuje środki obrony przeciwlotniczej i systemy walki elektronicznej, istnieje ryzyko zestrzelenia, obezwładnienia lub nawet przejęcia drona Bayraktar TB2.

swoich interesów stosunki z Ukrainą, przywódcy Turcji koncentrowali się na rozwoju współpracy w obszarach takich jak sektor wojskowo-techniczny oraz przemysł kosmiczny. Istotna z perspektywy rozwoju gospodarki tureckiej była również współpraca handlowa z Ukrainą. W 2020 roku Turcja znalazła się na piątym miejscu spośród państw, z których Ukraina eksportowała najwięcej towarów i usług (2,58 mld USD), i była szóstym co do wielkości partnerem pod względem obrotów handlowych (5,42 mld USD) [Bazhenova 2021]. W latach 1991–2019 Turcja zainwestowała w gospodarkę Ukrainy łącznie 324,2 mln USD. Inwestycje objęły głównie sektor nieruchomości, przemysł, handel hurtowy i detaliczny oraz usługi administracyjne i pomocnicze. W sumie wolumen inwestycji Turcji na Ukrainie, wliczając środki pozyskane przez banki i wspólne przedsiębiorstwa znajdujące się w państwach trzecich, wyniósł blisko 3 mld USD [Bazhenova 2021]. W lutym 2022 roku państwa te podpisały umowę o wolnym handlu, której celem było zwiększenie wymiany handlowej obu państw [Spancerska 2022]. Po wprowadzeniu w 2017 roku ruchu bezwizowego między nimi zwiększył się też ruch turystyczny między partnerami – przed wybuchem pandemii COVID-19 osiągał poziom 1,5 mln osób. Wspomnieć należy również o wykorzystywaniu przez Turcję dyplomacji publicznej. Przejawiało się to m.in. w finansowym wspieraniu naukowców z Ukrainy oraz oferowaniu studentom z Ukrainy bezpłatnych studiów na tureckich uniwersytetach [Bazhenova 2021].

2. Realizacja strategii geopolitycznej Rosji wobec Ukrainy

Inwazja Rosji na Ukrainę paradoksalnie wynika z dotychczasowych niepowodzeń jej polityki wobec tego państwa. Decydując się na użycie siły zbrojnej i interwencję w pełnej skali, prezydent Putin naraził się na wiele negatywnych konsekwencji. Nie można wykluczyć, że w przypadku przegranej Rosji bądź jej pogrążenia się w wieloletnim konflikcie dojdzie do zmiany władzy, rozpadu państwa lub jego międzynarodowej izolacji.

Przed interwencją zbrojną w lutym 2022 roku reżim Putina podejmował szereg działań z zastosowaniem wielu instrumentów, których celem było odzyskanie przez Rosję kontroli nad strategicznie ważną Ukrainą. Można przyjąć, że do szczytu Sojuszu Północnoatlantyckiego w Bukareszcie (2–4 kwietnia 2008), podczas którego rozważano przyznanie Gruzji i Ukrainie Planu Działań na rzecz Członkostwa (MAP), władze Rosji podejmowały pokojowe starania, aby włączyć Ukrainę do kontrolowanych przez siebie eurazjatyckich struktur integracyjnych. Jednocześnie promowały ideę Rosyjskiego Świata oraz trójjedynego (biało-, mało- i wielkorusyjskiego) narodu rosyjskiego [Menkiszak 2021]. Po szczycie nastąpiła wyraźna zmiana wykorzystywanych narzędzi. Aby uniemożliwić integrację Ukrainy z NATO, Rosja zastosowała siłę militarną. Plan rozszerzenia paktu na wschód oddaliła wówczas wojna Federacji Rosyjskiej z Gruzją. W odniesieniu do Ukrainy zaczęto prowadzić politykę podsycania wewnętrznych podziałów wśród elit politycznych i społeczeństwa. Niejednokrotnie wykorzystywano w tym celu zamieszkującą na Ukrainie mniejszość rosyjską, Flotę Czarnomorską i status Sewastopola (szerzej: Krymu) [Stępniewski 2017: 131]. Ukraina miała się stać państwem słabym i izolowanym na arenie międzynarodowej, i w ten sposób znaleźć się ponownie w strefie wpływów Rosji.

Drugi etap procesu realizacji strategii geopolitycznej Rosji wobec Ukrainy rozpoczęły protesty społeczne z przełomu 2013 i 2014 roku. Doszło do nich na skutek odmowy podpisania przez prezydenta Wiktora Janukowycza umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską. W rezultacie gwałtownych manifestacji prorosyjski Janukowycz został odsunięty od władzy. Od tego czasu Putin opierał politykę wobec Ukrainy na propagandzie i stosowaniu wobec niej presji politycznej, gospodarczej i militarnej [Menkiszak 2021]. Dążono do politycznej oraz społeczno-gospodarczej destabilizacji Ukrainy, co w dłuższej perspektywie miało uczynić z niej państwo niespełniające warunków członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim i Unii Europejskiej [zob. Aron 2014]. Przejawem dominacji siły militarnej w próbie podporządkowania sobie Ukrainy stała się aneksja Krymu, a także wsparcie przez Rosję prorosyjskich separatystów ze wschodniej Ukrainy (wojna w Donbasie).

Pomimo naruszenia integralności terytorialnej Ukrainy i wyraźnego jej osłabienia w rezultacie walk z separatystami Federacji Rosyjskiej nie udało się osiągnąć głównych założeń własnej polityki zagranicznej. Co prawda w szerszym kontekście geopolitycznym aneksja Krymu przyniosła Rosji korzystną zmianę układu sił w basenie Morza Czarnego, a okupacja Donbasu dała jej możliwość destabilizowania wewnętrznej sytuacji w Ukrainie, były to jednak osiągnięcia niewspółmierne do zamierzonych. Dodatkowo Rosja musiała się liczyć z ich negatywnymi konsekwencjami, spośród których za najważniejszy można uznać kryzys w relacjach z Zachodem. Częściowe zamrożenie współpracy i sankcje spotęgowały osłabienie gospodarki państwa. Co istotne, doszło do zwiększenia obecności wojskowej Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników na wschodniej flance Sojuszu Północnoatlantyckiego. Ukraina i niektóre państwa z obszaru dawnego Związku Radzieckiego uzyskały polityczne, gospodarcze i dotyczące bezpieczeństwa wsparcie od Zachodu. W tych warunkach poszerzanie przez Rosję strefy wpływów w regionie wymaga o wiele większego potencjału i zaangażowania [Menkiszak 2021].

W samej Ukrainie doszło do wyraźnego wzrostu nastrojów antyrosyjskich oraz do konsolidacji narodu wokół idei obrony państwa. Zwiększyło się także poparcie dla jej członkostwa w Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckim. Jednocześnie Ukraina poczyniła postępy na drodze zbliżania się do Unii Europejskiej. Podpisała umowę stowarzyszeniową z tą organizacją, przez co ustanowiła z nią strefę wolnego handlu i uzyskała ruch bezwizowy. W ten sposób Ukraina zintensyfikowała kontakty handlowe z UE i uniezależniła się od importu gazu ziemnego z Rosji [Kardaś, Iwański 2018; Menkiszak 2021].

Opisane powyżej niepowodzenia Rosji przesądziły o dalszym zaostrzeniu jej kursu wobec Ukrainy. W 2015 roku doszło do rozszerzenia obszaru okupacji, a zaostrzenie kursu objawiało się również: wprowadzaniem kolejnych sankcji gospodarczych; presją energetyczną; realizacją niekorzystnych dla Ukrainy inicjatyw (gazociągi Turkish Stream i Nord Stream 2) [zob. Smoleń 2019: 101–119]; propagandą służącą zdyskredytowaniu Ukrainy na arenie międzynarodowej; cyberatakami na infrastrukturę krytyczną i obiekty państwowe. Jednocześnie Federacja Rosyjska rozbudowywała i modernizowała swój potencjał militarny w pobliżu granicy z Ukrainą i na okupowanym Krymie, organizowała demonstracje militarne, a także blokowała żeglugę

przez Cieśninę Kerczeńską i na Morzu Azowskim, utrudniając funkcjonowanie ukraińskich portów. Inspirowani przez Rosję separatysty w Donbasie eskalowali napięcia na wschodnim obszarze Ukrainy [Nieczypor 2018; Menkiszak 2021]. Powyższe działania wbrew oczekiwaniom Rosji nie zmieniły obranego przez Ukraińców prozachodniego kierunku. Rozczarowaniem okazał się także nowo wybrany prezydent Ukrainy Wołodymyr Żełenski. Pomimo zapowiedzi z kampanii wyborczej nie zdecydował się on na mniej konfrontacyjną politykę wobec Federacji Rosyjskiej [Nieczypor 2018; Menkiszak 2021].

Podsumowanie

Konkludując, należy stwierdzić, że Ukraina dysponuje strategicznym położeniem geopolitycznym. Z tego względu z jednej strony jest ona przestrzenią, w której ścierają się interesy wielu „graczy”, w tym Turcji i Rosji. Z drugiej strony walka o wciągnięcie Ukrainy we własną strefę wpływów wpisuje się w globalną konfrontację geopolityczną pomiędzy Zachodem a stojącą na czele wschodniej cywilizacji Federacją Rosyjską.

Odnosząc się do geopolitycznej rywalizacji Turcji i Rosji o wpływy na Ukrainie, należy podkreślić, że każdy z tych podmiotów realizuje wobec tego państwa odmienną strategię geopolityczną. Strategia Turcji wynika z jej dążeń do maksymalizacji własnych interesów, szczególnie do zapewnienia sobie bezpieczeństwa i pozycji potęgi regionalnej. W tym kontekście Ukraina, znajdująca się w innej niż Turcja przestrzeni geopolitycznej, stanowi jeden z elementów koncepcji polityki zagranicznej tego państwa. Inaczej jest w przypadku Federacji Rosyjskiej, której Ukraina jest niezbędna do budowy Rosyjskiego Świata, z Rosją jako centrum.

Oceniając skuteczność realizacji obu strategii, podkreślić należy, że jak dotąd Turcja z powodzeniem realizuje założenia swojej polityki zagranicznej wobec Ukrainy. Co więcej, po agresji reżimu Putin na Ukrainę i w rezultacie międzynarodowego osłabienia i izolacji Rosji Turcja uzyskała dominującą pozycję w basenie Morza Czarnego. Stosując z kolei politykę „strategicznej autonomii” wobec Ukrainy i Rosji i będąc jednocześnie członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego, stała się ona podmiotem, bez którego niemożliwe będzie rozwiązanie konfliktu pomiędzy Ukrainą a Rosją. Odnosząc się do dotychczasowych działań Rosji wobec Ukrainy, stwierdzić należy, że cechuje je nieskuteczność. Osiągnięte rezultaty są zdecydowanie poniżej aspiracji i oczekiwań. Polityka bazująca na propagandzie i sile militarnej nie tylko nie doprowadziła do dominacji Rosji na obszarze postradzieckim, ale dodatkowo zintegrowała Ukrainę z Zachodem i przyczyniła się do zwiększenia sił NATO na wschodniej flance.

W ramach prowadzonych rozważań należy także zwrócić uwagę na wzajemne stosunki Turcji i Rosji. Pomimo różnych interesów, a także mimo rywalizacji tych państw o wpływy na Ukrainie unikają one bezpośredniej konfrontacji i konfliktu. Łączą je bowiem specyficzne relacje, które można zdefiniować jako współzależność. Z jednej strony ze względu na sprzeczne interesy geopolityczne niemożliwa jest strategiczna współpraca Turcji i Rosji, z drugiej strony skala powiązań obu podmiotów umożliwia im taktyczną kooperację i realizację doraźnych interesów.

Bibliografia

- Anadolu Agency. 2022. *Turkey sends more humanitarian aid to Ukraine amid Russian invasion*. Daily Sabah. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-sends-more-humanitarian-aid-to-ukraine-amid-russian-invasion> (dostęp: 29 maja 2023).
- Aron Leon. 2014. *Putin's tactical pause: Russia's president weighs three options in Ukraine*. <https://www.aei.org/articles/putins-tactical-pause-russias-president-weighs-three-options-in-ukraine/> (dostęp: 4 marca 2022).
- Bazhenova Hanna. 2021. *„Turecka karta” w ukraińsko-rosyjskim politycznym pasjansie*. Instytut Europy Środkowo-Wschodniej. <https://ies.lublin.pl/komentarze/turecka-karta-w-ukraińsko-rosyjskim-politycznym-pasjansie> (dostęp: 4 marca 2022).
- Brzeziński Zbigniew. 1999. *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Tomasz Wyżyński (przeł.). Warszawa: Świat Książki.
- Davutoğlu Ahmet. 2008. *Turkey's foreign policy vision: An assessment of 2007*. „Insight Turkey” 10(1): 77–96.
- Djavadi Abbas. 2009. *„Turkey's Kissinger” leads Foreign Policy Balancing Act*. http://www.rferl.org/content/TurkeysKissinger_Leads_ForeignPolicy_Balancing_Act/1865343.html (dostęp: 4 marca 2022).
- Jastrzębska Olga. 2015. *Geoekonomiczne motywy działań Rosji względem Ukrainy*. „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem” (2): 137–148.
- Kardaś Szymon, Iwański Tadeusz. 2018. *Od wasalizacji do emancypacji. Rewizja modelu ukraińsko-rosyjskiej współpracy gazowej*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2018-03-07/od-wasalizacji-do-emancypacji-rewizja-modelu-ukraińsko> (dostęp: 4 marca 2022).
- Kozłowska Anna. 2007. *Zewnętrzny wymiar ukraińskiego rozdroża – geopolityczne znaczenie Ukrainy oraz koncepcje ukraińskiej polityki zagranicznej*. „Wschodnioznawstwo” 1: 215–242.
- Kucińska Natalia. 2021. *Analiza bezpieczeństwa Polski ze względu na sąsiedztwo Ukrainy*. „Studia Bezpieczeństwa Narodowego” (3): 99–115.
- Kwiatkowska Barbara. 2022. *Erdogan deklaruje pomoc. Chce pokojowego zakończenia wojny w Ukrainie*. <https://wiadomosci.wp.pl/erdogan-deklaruje-pomoc-chce-pokojowego-zakonczenia-wojny-6744061455043168a> (dostęp: 4 marca 2022).
- Legucka Agnieszka. 2023. *W kierunku Eurazji – nowa koncepcja polityki zagranicznej Rosji*. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. <https://www.pism.pl/publikacje/w-kierunku-eurazji-nowa-koncepcja-polityki-zagranicznej-rosji> (dostęp: 29 maja 2022).
- Liszkowska Dominika. 2022. *Polityka Turcji wobec Rosji i Ukrainy w kontekście zbrojnego konfliktu rosyjsko-ukraińskiego*. „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” (4): 245–269.
- Meister Stefan. 2023. *Wojna Rosji przeciwko Ukrainie – nowy kształt wschodniej polityki sąsiedztwa UE*. <https://pl.boell.org/pl/2023/01/31/wojna-rosji-przeciwko-ukrainie-nowy-ksztalt-wschodniej-polityki-sasiedztwa-ue> (dostęp: 29 maja 2023).
- Menkiszak Marek. 2014. *Doktryna Putina: Tworzenie koncepcyjnych podstaw rosyjskiej dominacji na obszarze postradzieckim*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2014-03-27/doktryna-putina-tworzenie-koncepcyjnych-podstaw-rosyjskiej> (dostęp: 29 maja 2022).

- Menkiszak Marek. 2021. *Ukraiński dylemat Rosji: strategia Moskwy wobec Kijowa*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2021-11-19/ukrainski-dylemat-rosji-strategia-moskwy-wobec-kijowa> (dostęp: 29 maja 2023).
- Meral Ziya, Paris Jonathan. 2010. *Decoding Turkish foreign policy hyperactivity*. https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/twq/v33i4/f_0020817_17301.pdf (dostęp: 29 maja 2023).
- Murinon Alexander. 2006. *The strategic depth doctrine of Turkish foreign policy*. „Middle Eastern Studies” 42(6): 945–964.
- Nieczypor Krzysztof. 2018. *Akwen pod specjalnym nadzorem. Rosyjskie-ukraińskie napięcia na Morzu Azowskim*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2018-08-08/akwen-pod-specjalnym-nadzorem-rosyjsko-ukrainskie-napiecia-na> (dostęp: 29 maja 2023).
- Nye Joseph S. 2007. *Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Jakub Zaborski (tłum.), Roman Kuźniar (wstęp). Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Oleksiejuk Michał. 2021. *Rosnące napięcia na Morzu Czarnym – wnioski dla NATO*. <https://pulaski.pl/pulaski-policy-paper-m-oleksiejuk-rosnace-napiecia-na-morzu-czarnym-wnioski-dla-nato/> (dostęp: 29 maja 2023).
- PAP. 2022. *Negocjacje ukraińsko-rosyjskie w Turcji. Ukraina ma plan minimum i maksimum*. <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/negocjacje-ukrainsko-rosyjskie-w-turcji-ukraina-ma-plan-minimum-i-maksimum/kyjn3xx> (dostęp: 29 maja 2023).
- Pietraś Marek. 2021. *Pozimnowojenny ład międzynarodowy*. W: *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Marek Pietraś (red.). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Pietraś Marek, Kapuśniak Tadeusz (red.). 2007. *Ukraina w stosunkach międzynarodowych*, 399–436. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Rogoża Jadwiga. 2023. *Ukraina w obliczu katastrofy demograficznej*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-07-11/ukraina-w-obliczu-katastrofy-demograficznej> (dostęp: 29 maja 2023).
- Sadowski Robert. 2008. *Zwolennik status quo? Polityka Turcji wobec regionu Morza Czarnego – kształt i uwarunkowania*. W: *Turcja po rozpoczęciu negocjacji z Unią Europejską. Relacje zagraniczne i sytuacja wewnętrzna*, 2, Adam Balcer et al. (red.), 55–71. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Sekretarz Generalny ONZ. 2022. *Apel o natychmiastową pomoc dla Ukrainy*. Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie. <https://www.unic.un.org.pl/oionz/apel-o-natychmiastowa-pomoc-dla-ukrainy/3464> (dostęp: 4 marca 2022).
- Smoleń Kinga. 2019. *The geopolitical dimensions of the TurkStream pipeline*. „Yearbook of the Institute of East-Central Europe” 17(4): 101–121.
- Smoleń Kinga. 2020. *Geostrategiczne położenie Turcji w XXI wieku*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Smoleń Kinga. 2023. *Reakcja Turcji na agresję Rosji w Ukrainie*. „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 77(1): 99–122.
- Smoleń Kinga, Panas Ewelina. 2021. *Czynniki międzynarodowych stosunków politycznych*. W: *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Marek Pietraś (red.), 51–66. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

- Spancerska Aleksandra M. 2022. *Rola Turcji w rosyjsko-ukraińskich negocjacjach w Stambule*. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. <https://www.pism.pl/publikacje/rola-turcji-w-rosyjsko-ukraińskich-negocjacjach-w-stambule> (dostęp: 29 maja 2023).
- Stępniewski Tomasz. 2017. *W poszukiwaniu swojego „miejsca pod słońcem”*. Kryzys ukraiński z perspektywy Federacji Rosyjskiej. „Rocznik Nauk Społecznych” 9(3): 119–137.
- Stępniewski Tomasz. 2021. *Geopolityka regionu Morza Czarnego a Unia Europejska*. „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 19(2): 9–18.
- Strachota Krzysztof. 2022. *Tureckie dylematy w cieniu wojny na Ukrainie*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-07-01/tureckie-dylematy-w-cieniu-wojny-na-ukrainie> (dostęp: 29 maja 2023).
- Strachota Krzysztof, Michalski Adam. 2022. *Ostrożność i wyczekiwanie. Turcja wobec wojny rosyjsko-ukraińskiej*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-03-10/ostrozosc-i-wyczekiwanie-turcja-wobec-wojny-rosyjsko> (dostęp: 29 maja 2023).
- Stylińska Teresa. 2022. *Wyścig o mediację. Turcja konkuruje z Izraelem*. <https://tygodnik.tvp.pl/59107464/ostrozosc-turcji-w-poruszaniu-sie-miedzy-rosja-i-ukraina-dyktujacy-interesy-i-to-nie-tylko-czysto-handlowe-takze-strategiczne> (dostęp: 29 maja 2023).
- Szabaciuk Andrzej. 2014. *Eurazjatycki projekt integracyjny Władimira Putina. Szanse i zagrożenia*. „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 12(5): 75–96.
- Szymański Adam. 2009. *Polityka zagraniczna Turcji w latach 2007–2009: kontynuacja czy zmiana?* „Przegląd Dyplomatyczny” (2): 45–80.
- Wasilewski Karol. 2022. *Turcja wobec agresji Rosji na Ukrainę*. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. <https://www.pism.pl/publikacje/turcja-wobec-agresji-rosji-na-ukrainie> (dostęp: 29 maja 2023).
- Zarychta Stanisław. 2019. *Strategiczne znaczenie Morza Czarnego w kontekście bezpieczeństwa regionalnego i euroatlantyckiego*. „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 10(1): 54–66.
- Zintegrowana Platforma Edukacyjna (ZPE). 2023. *Środowisko przyrodnicze i gospodarka Ukrainy*. <https://zpe.gov.pl/a/srodowisko-przyrodnicze-i-gospodarka-ukrainy/Dp-FRyi5K5> (dostęp: 29 maja 2023).

Ukraine as a sphere of influence of Turkey and Russia

Abstract

The cognitive aim of the publication is to analyze Ukraine as a sphere of influence of Turkey and Russia. The analysis is intended to expand knowledge about Ukraine as a space of geopolitical importance, the interests of Turkey and Russia and their geopolitical strategies towards Ukraine. The following research hypotheses will be verified in the article. Firstly, for both Turkey and Russia, Ukraine is their sphere of influence. For Turkey, the geostrategic importance of Ukraine is determined mainly by its location in the Black Sea region. By building a strong position in this area and cooperating with the countries of the region – including Ukraine – the Turks guarantee themselves access to the geopolitically important Bosphorus and Dardanelles straits. For the Russians, however, an independent Ukraine cooperating with Western structures means the end of the effective implementation of imperial policy, the main goal of which is to divide Europe into spheres of influence in force during the Cold War and to build the so-called great Russia. Secondly, the intersection of conflicting interests on the territory of Ukraine of two important geopolitical “players”: Turkey and Russia, in the long

run, excludes the possibility of their strategic cooperation, and also confirms the importance of Ukraine as a space over which geopolitical competition takes place between the above entities, and in a broader sense perspective between Russia and the West. The article will first of all present the geopolitical importance of Ukraine. Secondly, the identified interests of Turkey and Russia in the context of their geopolitical competition for influence in Ukraine. Thirdly, the geopolitical strategies of both countries towards Ukraine are analyzed, along with the process of their implementation.

Keywords: domination, geopolitical rivalry, influence sphere, Russia, subordination, Turkey, Ukraine

